

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı: Van Özel Sayısı
Issue: Van Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 283-304

Türkiye'de Siyaset-Basın İlişkileri: Van Örneği (1937-1960)* Politics-Media Relations in Turkey: Van Example (1937-1960)

• Yunus ÖZDURĞUN*

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Siirt / Türkiye.
Research Assistant., Siirt University,
Faculty of Science and Letters,
Department of History, Siirt / Turkey.
yunus.ozdurgun@siirt.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3527-9270

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received:

01/01/2021

Kabul Tarihi / Date Accepted:

17/03/2021

Yayın Tarihi / Date Published:

20.04.2021

Atrf: Özdurğun, Y. (2021). Türkiye'de Siyaset-Basın İlişkileri: Van Örneği (1937-1960). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 283-304

Citation: Özdurğun, Y. (2021). Politics-Media Relations in Turkey: Van Example (1937-1960). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Van Special Issue, 283-304

Öz

Van, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ermenilerin üzerinde hak iddia ettikleri bir şehir haline gelmiş ve bu gayeye matuf olarak Ermeniler tarafından Van'da basın-yayın faaliyetlerine girişilmiştir. Gerek Ermenilerin ayrılıkçı hareketlerine karşılık olarak gerekse Van'ın Türk kültürünü muhafaza eden bir şehir olması hasebiyle Türk dilinde yayın yapan gazetelerin varlığına ihtiyaç duyulmuş ve 1892'den 1915 yılına kadar Van'da Türkçe dilinde basın faaliyetleri sürmüştür. Bu yönüyle Van, Türkiye'de basın-yayın bağlamında özel bir konuma sahiptir. Çalışmamızın esas konusunun Cumhuriyetin ilanından sonra 1937'de şehirde ilk gazetenin kurulmasından 1960 askeri darbesine kadar geçen süre zarfındaki siyaset-basın ilişkileri oluşturmaktadır. Van'da yerel basın konusu pek çok araştırmaya konu olmasına rağmen literatür taraması sonucunda siyaset ve yerel basın ilişkileri bağlamında müstakil bir eserin olmaması üzerine böyle bir çalışmanın varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu minvalde mezkûr yıllarda Van'da yayın hayatını sürdüren basın taranmıştır. Ayrıca konuyla ilgili Devlet Arşivlerindeki araştırmalar yapılmış eldeki verileri destekleyecek bilgilere rastlanmıştır. Türkiye'de yerel basın hakkında kaleme alınan ulusal nitelikteki eserler de taranarak konuya giriş yapılmış ve son olarak “Tek Parti Döneminde Van'da Siyaset-Basın İlişkileri” ve “Çok Partili Dönem ve DP İktidarında Van'da Siyaset-Basın İlişkileri” adlı iki başlık çatısında çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel basın, Van, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti

* Bu makale Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SBA-2017-5967 kodlu, “Geleneksellikten Modernliğe Geçiş Sürecinde Van (1923 - 1960)” adlı proje kapsamında üretilmiştir.

Abstract

Since the second half of the 19th century, Van has become a city on which the Armenians have claimed rights, and for this purpose, the Armenians initiated media activities in Van. The presence of Turkish-language newspapers was needed both in response to the separatist movements of the Armenians and for the reason Van was a city that preserves Turkish culture; therefore, press activities in Turkish language continued in Van from 1892 to 1915. In this respect Van, in the context of mass media in Turkey has a special position. The main subject of our study is the politics-press relations between the establishment of the first newspaper in the city in 1937 after the proclamation of the Republic and the 1960 military coup. Although the issue of the local press in Van is the subject of many pieces of research, the existence of such a study was needed due to the lack of independent work in the context of politics and local press relations as a result of the literature review. In this respect, the press that continued its broadcasting life in Van in the aforementioned years was scanned. In addition, researches were made in the State Archives on the subject, and information to support the available data was found. An introduction to the subject also made about the works of the national qualifications penned by scanning the local press in Turkey and finally, a project was prepared under the roof of two titles called “One-Party Period Van Politics-Media Relations” and “Multi-party period and the DP Van Politics-Media Relations in the ruling”

Keywords: Local press, Van, Republican People's Party, Democrat Party

Giriş

Yerel basın, bulunduğu ülkenin çeşitli yörelerinde, özellikle büyük kentler dışındaki yerleşim birimlerinde, il, ilçe ve beldelerde, günlük, haftalık ya da daha fazla aralıklarla yayımlanan, yayımlandıkları yörenin haberlerini veren, sorunlarını dile getiren, halkın isteklerini ilgililere aktarmayı hedefleyen yazılı basın organlarıdır. Yerel basının temel özelliği; yayımlandığı yörede, bireylerin sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak, bireyler arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamak, yerel düzeydeki kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve bu arada yerel yönetimleri bir ölçüde denetleyip eleştirerek kamu görevi yapmaktır (Girgin, 2009: 236-237).

Konuyla ilgili vurgulanması gereken diğer bir husus; yerel basının demokrasiye yapacağı katkısıdır. Bu bağlamda sağlıklı işleyen bir demokrasinin en önemli unsurlarından biri özgür ve çok sesli basındır. Bu bakımdan yerel gazete demokrasi kültürünün yerel düzeyde yerleşmesinde önemli bir araçtır. Yerel basın ayrıca kamusal tartışmaların bir taşıyıcısıdır (Atabek, 2005: 49-50). Yerel basın

kuruluşları ayrıca yayınladıkları haberler, röportajlar, fotoğraflar, ele aldığı sorunlar, yayımlandığı yöreye dair sosyal ve kültürel etkinliklere ilişkin aktardıkları bilgilerle bireye yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırmaktadır (Vural, 2001: 120).

11 Kasım 1831’de ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi’nin yayınlanmasıyla beraber Türkiye’de basın hayatı başlamıştır. Yerel basının ortaya çıkışı ise 7 Kasım 1864’te eyalet sisteminin kaldırılıp yerine vilâyet sisteminin getirilmesine tekabül etmektedir. Vilâyetlerin oluşturulması sürecinde, kültür alanında yapılan en önemli atılım, şüphesiz her vilâyet merkezinde bir matbaanın açılmasıdır. 1864 düzenlemesiyle beraber vilâyet merkezlerinde salnameler, takvimler, dini, edebi ve bilimsel kitapların da basıldığı matbaalar açılmış ve bu matbaalarda yerel basın açısından önemli bir aşama sayılacak resmi vilâyet gazeteleri çıkarılmıştır (Koloğlu, 2018; Baykal, 1990; Babaoğlu, 2019: 1736). Bu matbaalar sonrasında kamu işlerinin dışına çıkarak özel işlere de açık tutulmuş, böylece yerel basının yaygınlık kazanmasında önemli bir eşik geride bırakılmıştır. 1876’da Osmanlı Devleti’nde, İstanbul dışında kalan bölgelerde yirmi ikisi vilâyet gazetesi olmak üzere yirmi dokuz gazete yayımlanmaktaydı; bu yayınların on biri, bugünkü ulusal sınırlar içinde kalan bölgelerdeydi. 1906 tarihli *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye’ye* göre ise, tüm ülkede yayımlanan süreli yayınların sayısı 147’dir. Bunların 52’si İstanbul’da, 20’si Beyrut’ta, 20’si İzmir’de ve 10’u Selânik’te çıkmaktadır. Yirmiden fazlası resmî vilâyet gazetesi olan bu süreli yayınların 36’sı bugünkü sınırlar içinde bulunan yörelerde çıkmaktaydı (Erinç, 2007: 107; Varlık, 1990: 99).

Van’da yerel basının ortaya çıkışı ise vilâyet gazetelerinden daha önceki bir döneme yani 1855 tarihine rastlamaktadır. Bu bakımdan Van, Türk basın tarihinde müstesna bir konumda tutulabilir. Van’da bilinen ilk yerel gazete, Ermeni tarihinde önemli bir yeri olan Mkrtych Khrimian (1820-1907) (Mıgırdıç Hrimyan) adlı Ermeni din adamı tarafından Haziran 1855’te çıkarılan *Artsvi Vaspurakan* (Van Kartalı)’dır. *Artsvi Vaspurakan*, 19. Yüzyılın ortalarında İstanbul’da yayımlanan *Massis* (Ağrı Dağı), Moskova’da yayımlanan *Hiussiapile* (Kuzey Işığı)’nın yanı sıra Ermenilerin üç önemli yayın organından biriydi (Nalbandian, 1975: 52-53). Khrimian, Ocak 1858’den itibaren gazeteyi Van Gölü yakınlarındaki Varak Manastırı’ndan (Yedikilise) çıkarmaya devam etmiştir. Van Kartalı, beş yıl kadar süren yayın hayatı boyunca Ermenileri devamlı surette isyana teşvik etmiştir. 1863’te Muş piskoposluğuna atanan Khrimian, matbaasını Van’dan Muş’a taşıyarak bu defa *Muş Kartalı* adlı gazeteyle çalışmalarını sürdürmüştür (Kardaş, 2013: 1192).

Van’da yayınlanmış ilk Türkçe gazeteysse 1892’de Van Valisi Bahri Paşa’nın bastırıldığı haftalık ve dört sayfa olarak basılan, vilayet gazetesi mahiyetine olan *Van*’dır. Bu gazetenin kurulmasını gerektiren birkaç sebep vardı. Van’ın Türk kültürünü koruyan bir vilayet konumunda bulunması, İran’a yakınlığı, buradaki ayrılıkçı Ermenilerin faaliyetleri ile askeri-stratejik bir merkez olması gibi nedenlerle bir resmi vilayet gazetesinin çıkarılması zorunluluğu hissedilmişti. Van gazetesi de bu gayelere matuf olarak yayın hayatına başlamıştır. Türk basın tarihi açısından oldukça özel bir yeri olan bu gazetenin sadece 13 Kasım 1899 tarihli bir nüshası günümüze ulaşmıştır (Kardaş, 2013: 1192).

Van vilayet gazetesinden başka mezkûr şehirde birkaç gazete kurma girişiminden daha bahsedilebilir. II. Meşrutiyet ortamının getirmiş olduğu basın özgürlüğü atmosferinden yararlanmak isteyen Tavit Papasyan ve Vartan Efendi; Türkçe, Kürtçe ve Ermenice dillerinde yayın yapacak *İttihad* adında bir gazete çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak 13 Nisan 1909’da yaşanan 31 Mart hadisesinden çok kısa bir süre sonra 28 Nisan 1909’da Mebusan Meclisi’ne basın özgürlüğünü kısıtlayıcı kanunun yürürlüğe konması hasebiyle söz konusu gazetenin çıkarılmasına izin verilmemiştir (Kardaş, 2013: 1193-1194).

II. Meşrutiyet sonrası Van’da bir başka gazete kuruma girişimi de o dönem Van’ın tanınmış ailelerinden birine mensup Faide Surzade Fehmi Efendi’den gelmiştir. *Mebde-i Feyz* adlı Türkçe gazete çıkarmak amacıyla, 9 Kasım 1908’de Van Valiliği’ne dilekçe vererek ruhsat talebinde bulunan Fehmi efendinin bu girişiminin nasıl sonuçlandığı bilinmemektedir. Van’da Osmanlı döneminde çıkarılan son gazete ise *Çaldıran*’dır. Ermeniler, Osmanlı Devleti’nin son döneminde basın faaliyetlerine önem vermişlerdi. Bu çerçevede İstanbul başta olmak üzere birçok vilayette gazete çıkarmışlardı. Doğu Anadolu’da birtakım yöneticilerin oluşturulmak istenen bu cepheye karşı tepkileri gecikmemişti. Yapılacak işlerin başında Ermeni gazetelerine alternatif olarak yazılı, yerel ve milli basına imkân tanınması gelmekteydi. Bir taraftan mevcut gazeteler desteklenirken, diğer taraftan da yeni gazetelerin çıkarılması hususu ele alınmıştı. *Çaldıran* gazetesi de bu gayeye matuf olarak çıkarılmıştır. Mezkûr gazete, maksadına hâsıl olarak yayınlandığı dönemde kamuoyu oluşturmayı başarmış ve devlet tarafından da maddi olarak desteklenmiştir. Ancak 1915 olayları sırasında gazetenin matbaası Ermeniler tarafından basılıp yıkılmıştır. Böylelikle 1915’ten sonra Van’da 1937 yılına kadar sürecek basın faaliyetleri sona ermiştir (Kardaş, 2013: 1194-1195).

Şimdiye kadar yerel basının öneminden, Türkiye’de ve Van’da yerel basının gelişiminden bahsedilmiştir. Bu çalışmanın esas amacıysa Cumhuriyet döneminde Van’da yerel basın faaliyetlerinin başlamasıyla beraber 1960 yılına kadar süren siyaset-basın ilişkisine odaklanmaktır. Şimdiye kadar Van’da basın ve siyasi hayatla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır¹. Çalışmanın diğerlerinden farkı; salt siyaset-basın ilişkilerine odaklanmasıdır. Bu maksatla Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi’nde araştırma yapılmış, özellikle tek parti dönemiyle ilgili önemli belgeler tespit edilmiştir. İkinci aşamadaysa 1937-1960 yılları arasında Van’da yayın hayatını sürdürmüş olan gazeteler tespit edilip taranmıştır. Son olarak katkı sunabilecek telif eserler tespit edilerek; *Tek Parti Döneminde Van’da Siyaset-Basın İlişkileri* ile *Çok Partili Dönem ve DP İktidarında Van’da Siyaset-Basın İlişkileri* başlıkları altında çalışma hazırlanmıştır.

1. Tek Parti Döneminde Van’da Siyaset-Basın İlişkileri

Van’da siyaset-basın ilişkisini ele almadan evvel dönemin basın hayatına kısaca değinmekte fayda vardır. Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası 8 Ağustos 1931’de Matbuat (Basın) Kanunu adıyla yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, Sayı 1867, 08.08.1931). Hükümet, 1931’deki düzenlemeye ek olarak 1935’te Basın Yayın Genel Müdürlüğünü kurmuş ve 1938’de Basın Birliği Yasasını çıkararak basını tek amaç doğrultusunda ve tek elde toplamıştır (Resmî Gazete, Sayı 3959, 14.09.1938). Hükümet böylece basın üzerinde hâkim konuma gelmiştir (Demir, 2012: 131).

Anadolu’da basın faaliyetleri de bu yıllar içerisinde başlayacaktır. Zira 1920’li yıllarda çok az şehir istisna tutulmak suretiyle yerel basın yok denecek kadar azdı. Van’da yerel basın faaliyetleri 1930’lu yılların ikinci yarısında hareketlenecektir. Yeni Yurd gazetesinin 1937 yılında yayın hayatına atılmasıyla Van’da yerel

¹ Koçak Oksev, B. (2016). Tarihsel Gelişimi ve Güncel Sorunları Çerçevesinde Van’da Yerel Basın. Suvat Parin (Haz.), *Van Kent Araştırmaları* içinde (s.128-151). İstanbul: Bağlam Yayıncılık; Sarı, E. (2016). Yerel Basında Van’ın Kentsel ve Ekonomik Yaşamı. Suvat Parin (Haz.), *Van Kent Araştırmaları* içinde (s.152-194). İstanbul: Bağlam Yayıncılık; Boran, Z. (2018). *Yerel Basın Çalışmalarına Bir Örnek: Yeni Yurd Van Gazetesi (1937-1948)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van; Çurku, R. (2004). *Van’da Mahalli Basın ve İkinisan Gazetesi Örneği (1957-1961)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van; Polat, S. (2019). *1950-1960 Yılları Arasında Van’da Siyasi Yaşam*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van

basın faaliyetleri devreye girmiştir². Ancak yukarıda anlatılanların aksine Van’da siyaset-basın ilişkileri, dönemin konjonktürüne aykırı bir şekilde başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi M. İhsan Yazman, belki de o dönem örneği az görünür tarzda hükümetin birtakım uygulamalarını eleştirmiş ve bu durum Van Valisi Süheyp Karafakoğlu’nun tepkisini çekmiştir³. Yazman’ın ilk yazısı gazetenin 7 Ağustos 1937 tarihli nüshasındadır. Yazman, İstanbul’daki gazeteler ile Anadolu gazetelerinin arasında büyük bir gelir farkının bulunduğunu, hükümetin ilan dağıtımında adaletsiz davrandığını ima etmektedir. Yazman, gazete kâğıdı konusunda da “Bizim en çok kullandığımız ve muhtaç olduğumuz bu biricik gıdamız olan mübareğin kilosu Türkiye’nin her tarafında 30’la 35 kuruş arasını aşmazken, burada şimdi 45, kıyınsa 60-70 olursa bizim tatlı yiyip, tatlı yazmamız için satırı 15 kuruşa insafsızlık mıdır?” ifadelerini kullanarak aşağıdaki sözleri sarf etmiştir (Yazman, 07.08.1937):

Bal tutan parmağını yalar!
Van’da ilandan ucuz ne var?
Biberle karın doymaz.
Şekerden kimse usanmaz.
İnsafın bolsa dilsiz olma!
İnsafsız sandığının hesabını anla.
Yiyen bilmez, doğrayan bilir.
Darılma ahbab, bunlar da insaf öğüdüdür.

² M. İhsan Yazman tarafından kurulan bu gazete, daha sonra İlyas Kitapçı ve Remzi Perihan tarafından satın alınmış, 1943’te Van, 1948’de ise Van Sesi olarak adı değiştirilmiştir. Ancak her ne kadar bu gazetenin Yazman tarafından kurulduğu bilirse de Remzi Ulugöl adında bir şahıs, 9 Şubat 1939’da CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta aslında gazetenin sahibi olduğunu, gazetenin basıldığı matbaanın sahibi olan M. İhsan Yazman ve Eczacı Kamil adında bir şahsın kendisinin Erzurum’da bulunduğu bir sırada hile yoluna başvurarak gazeteyi üstlendiklerini iddia etmektedir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [BCA] Fon No: 490 1 0 0-Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-83). Mezkûr şahsın bu iddiasını doğrulayacak malumata veya söz konusu telgrafta geri dönüşün olup olmadığıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Van’da yerel basının 1930’ların başında ortaya çıkamamasında en büyük etkeninse maddi olanaksızlıklar olduğu söylenebilir. Zira Van Halkevi bu bağlamda müteaddit defalar CHP Genel Sekreterliğine dergi kitap yayımlamak konusunda yardım talebinde bulunmuş, ancak bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, G. (2012). Van Halkevi ve Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(52), 93-134

³ 1936 yılında yayınlanan bir genelgeyle parti-devlet bütünleşmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda Valiler buldukları illerde CHP İl Başkanı gibi hareket edeceklerdi. Dolayısıyla yukarıda anlatılan Yeni Yurd gazetesi sahibi M. İhsan Yazman’ın yazıları ve Van Valisi Süheyp Karafakoğlu’nun tepki göstererek gazeteyi Ankara’ya şikâyet etmesi siyaset-basın ilişkileri kapsamında değerlendirilebilir.

Yazman, gazetenin 9 Eylül 1937 tarihli sayısında Van'da parti ve devlet işlerinin yolunda gitmediğine dair iddialarda bulunmuştur. Yazının başında Cumhuriyet idaresinin Halk ve Halkçılık üzerine inşa edildiğini belirten Yazman, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun *millete tenkit hakkını vererek varlığını parlattığını* ifade etmiştir. Yazman, bu sözlerinden sonra esas konuya şöyle devam etmiştir; “bu itibarla meslek hayatımdaki uzun seyahat, tecrübe ve görüşlerimden büsbütün ayrı bir tezatta bulduğum Van'ın halk ve particilik esasındaki bir aksaklığını canlandırmayı mevzuumun ana hattına aldım.” Yazman, bu cümleleriyle Van'da parti ve dolayısıyla devlet işlerinde problemler olduğunu ima etmiş, devamında bu problemin neler olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Buna göre Van'da görev yapan devlet memurlarına memuriyet işlerine ek olarak şehirdeki cemiyetlerde de görevler verilmektedir. Bu suretle devlet kurumlarının işleri aksamakta ve böylece vatandaş mağdur konuma düşmektedir. Yazman'ın ifade ettiği bu cemiyetler Halkevleri gibi CHP'ye bağlı olan ve o dönem devlet ile bütünleşmiş kurumlardır. Yazının devamında bu durumun iki sebepten ötürü ortaya çıkmış olabileceğini belirten Yazman'a göre birincisi; yetişmiş eğitilmiş insan kıtlığı, ikincisiyse söz konusu işlere halkın içinden kişilerin getirilmesinin faydalı olmayacağı inancıdır. Yazman, son olarak Van Valisinin inisiyatif alarak duruma esaslı bir düzen vermesi gerektiğini ifade etmiş ve sözlerini şu cümleyle tamamlamıştır; “unutmamalıyız ki halka ait, halkla yükselip ilerleyecek halk cemiyetleri halka daha muvaffakiyetli iş görmek için halk idaresinde olmalıdır.” (Yazman, 09.09.1937)

Yazman'ın gazetenin ilerleyen sayılarında yukarıda değinildiği gibi benzer nitelikte yazılar kaleme aldığına rastlanmamıştır. Ancak özellikle “*Cemiyetler*” adlı yazıdan Valilik rahatsız olmuştur ki mezkûr yazı, 15 Haziran 1938 tarihinde ekiyle beraber CHP Genel Sekreterliğine gönderilmiş, gazeteye maddi yardım yapılmaması arz olunmuştur (BCA, Fon No: 30 10 0- Kutu No: 85 Dosya No: 558 Sıra No: 10-3). Ayrıca Van Valisi Süheyp Karafakoğlu, İçişleri Bakanlığına Yazman'ı şikâyet eden bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta Van'da Yeni Yurd ve Bitlis vilayetinde Yurt Yolu gazetesini çıkaran ve devletten yardım talebinde bulunan Yazman'dan kültürü ve bilgisi noksan bir şahıs olarak bahsedilmiştir. Devamındaysa şu ifadeler yer verilmiştir;

Mumaileyh bir müddet başka gazetelerin muhabirlik vazifesini gördükten sonra vilayetime gelerek 21.07.1937 tarihinde Yeni Yurd namı altındaki gazeteyi neşre başlamıştır. Gazetenin kuruluşundan bugüne kadarki neşriyatını tamamen

ve fahiş fiyatlarla ilan işlerine tahsis ve inhisar ettirerek halkın gazeteden beklediği istifade gayesini değil, kendi maişetini temin yolunu tuttuğu görülmüştür. Neşriyat işlerindeki elemanları dahi mıntıkada seviye ve seciye itibarıyla düşük tanınmış kimselerdir. Tahsil ve bilgi bakımlarından kendisinin ve çalıştığı kimselerin gazetecilik âleminden beklenen her husustaki faydalı neşriyatı mümkün olmamakla beraber bazı neşriyatlarıyla halkın nefretlerini celbetmiştir. Bitlis’teki Yurt Yolu gazetesini birkaç ay evvel tesis etmiş olup bu gazetenin neşriyat işleri de aynı vaziyettedir. Her iki gazeteden de halkın istifade etmediğini ve edemeyeceğini arz ederim. (BCA, Fon No: 30 10 0 0- Kutu No: 85 Dosya No: 558 Sıra No: 10-2)

Yazman’ın dönemin yönetimine ters düşebilecek başka yazılarına rastlanmamış, bahsi geçenlerin akabinde isimsiz yayınlanan ve Cumhuriyetin on dördüncü yıl dönümünü kutlayan “*En Büyük Bayramımız*” başlıklı yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda Saltanat eleştirilerek Cumhuriyetten övgü dolu sözlerle bahsedilmiştir⁴. 8 Ekim 1938’de ise belediye seçimlerine dikkat çekilmiş ve okuma yazması olmayanların sandık görevlilerinden yardım isteyerek oylarını CHP adayları lehine kullanmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır (Yeni Yurd, 08.10.1938: 1). Benzer yayın politikasına devam eden gazetede Cumhuriyetin on beşinci yıl dönümüne de geniş bir yer ayrılmış ve tıpkı bir önceki yıl gibi Cumhuriyetin ilânı övülerek kutlanmıştır⁵.

⁴ Yazıdan bir kesit sunmak gerekirse;

Sultanlık ocaklarımızı söndürmeye kastetmişti. Cumhuriyet, ocağımızı şenlendirdi. Yurdun dört köşesinde fabrika bacaları tütüyor. Sultanlık eşkıya ile el ele bizi soyup soğana çevirmişti. Bizden asker alır, vergi alır, öşür alır, bir tek şey vermezdi... Sultanlık, milletin öğrenmesini, dünyayı anlamasını, iyi düşünür ve derin görür olmasını istemezdi. Hepimizin cahil, bilgisiz kalmasını, sürü gibi olmasını isterdi. Cumhuriyet yediden yetmişe kadar herkesi okutmanın, her kafayı işletmenin, herkesin insanlık haklarını bilmesinin kolayına bakıyor. Mektepler, halkevleri, millet mektepleri, eğitmen kursları, her şey ve her çare sizleri okutmak ve yetiştirmek içindir. (Yeni Yurd, 04.11.1937: 1)

⁵ Yazıda şu ifadeler kullanılmıştır;

Onlar bizim adımıza iş görürler. Vekillerimiz olan mebuslarımız, bizim namımıza olarak yapılan iyi işleri takdir, kötü işlerin hesabını sorar ve ararlar... Eskiden böyle değildi. Millet yalnız verir, hissesini istemezdi. Padişahlarla onların nazırları, memleketi çiftlik gibi idare ederler, kimseye hesap vermezler, onlardan kimse hesap sormazdı. Onun için memleket yolsuz, bakımsız, ahali fakir kalmıştı. Denizlerimizde yabancı milletlerin gemileri gezer, karalarımızda yabancı milletlerin sermayesiyle kurulan Şimendiferler işlerdi. Dağda eşkıya, evde hırsız korkusundan rahat ve huzur bulamazdık. Herkese boyun eğer, her kuvvete eyvallah derdik. En acıklı hallerden bizi Atatürk kurtardı. Yıkılan memleketi o kaldırdı. Düşmanların

Ancak tüm bunlara rağmen görünen o ki gazetenin imtiyaz sahibi ile Van Valisi arasındaki problemler devam etmiştir. Yazman'ın 8 Şubat 1939'da CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta Valinin tavrılarından şikâyet edilerek gazeteyi kapatmak için bahane aradığı öne sürülmüştür. Ayrıca Vali Karafakoğlu'nun bulunduğu konumu adeta istibdat makamına çevirdiği iddia edilmiştir (BCA, Fon No: 490 1 0 0-Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1). 16 Şubat'ta ikinci bir telgraf gönderen Yazman, anlaşılması çok güç olan bu telgrafta Vali ile Emniyet Müdürünün birlik olup kendisine baskı yaptıklarını iddia etmiştir. 6 Nisan 1939'da ise İçişleri Bakanlığına mektup göndererek maddi yardım talep etmiştir. Ancak dönemin İçişleri Bakanı Faik Öztrak, 19 Nisan'da mektuba karşılık verip yardım talebinin yerine getirilemeyeceğini iletmıştır (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-79; BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-69). Anlaşılan gazete istediği yardımı göremeyince el değiştirecektir.

Gazete, 28 Ağustos 1939'da el değiştirerek İlyas Kitapçı ile Haydar Perihan'a devredilmiştir. Gazetenin devrediliş nedeni kesin olarak bilinmese de Yazman ile Karafakoğlu arasındaki sürtüşme akla gelen ilk cevaptır. Gazetede imtiyaz sahibi değişiminden sonra idarenin de tavrında aksi yönde bir eğilim olmuş ve merkez ile taşra arasındaki yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla gazeteye maddi yardım ulaştırılması için gayret sarf edilmiştir. Mesela, Van Valisi Süheyp Karafakoğlu ve Emniyet Müdürü Halim Saatçı'nın 18 Nisan 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gazetenin yeni sahipleri hakkında gönderdikleri telgrafın sureti aşağıdaki gibidir:

İlyas Kitapçı ve Haydar Perihan, Bitlis ve Van'da çıkan gazetelerin sermayedarıdır. Her iki gazetenin imtiyaz sahibi Yüzbaşılığından emekliye çıkarılıp halen Bitlis'te eczacılık yapan Kamil Koçbay isminde bir şahıstır. Sermayedarlar muhitte ahlak ve karakterleri itibarıyla dürüst olarak tanınmışlardır. Kendileri ticaretle meşgul olup tahsilleri yoktur. Van'da çıkan Yeni Yurd, gazetecilik âleminden beklenen faydaları tamamıyla temin edemiyorsa da Vilayetimizde diğer bir yayın müessesesinin bulunmaması ve aynı zamanda gazetenin inkişafı bakımından himayenin yerinde olacağı kanaatindeyim (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-53).

yer yer aldıkları ve sahip çıktıkları yurdu, bütünü ile o geri aldı... Yurdu baştan başa demir yollarla Cumhuriyet idaresi ördü. Artık cenabi parası ile değil, kendi kendimize demir yolu yapıyoruz (Yeni Yurd, 01.11.1938: 6)

20 Mayıs 1940’ta ise CHP VIII. Büro Şefi Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, parti genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır:

Van’da intişar etmekte olup teminat mektubu isteyen Yeni Yurd gazetesinin durumunu Van Valisinden sormuştuk. Alınan cevapta bu gazetenin muhit için faydalı ve lüzumlu olduğu ve yardıma değer vaziyette olduğu bildirilmektedir. Mezkûr gazetenin imtiyaz sahibi bulunan eczacı yüzbaşılığında emekli, halen Bitlis’te eczacılık yapan Kamil Koçbay adına 500 liralık teminat mektubu verilmesine müsaadelerini ve 12.büroya emirlerini rica eder, saygılarımı sunarım (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-51).

Bahsi geçen yazışmalardan sonra gazeteye maddi yardım yapıp yapılmadığına dair kesin bir kanıt olmasa da İlyas Kitapçı’nın 1 Aralık 1942’de CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıdan o güne kadar talebin yerine gelmediği anlaşılmaktadır. Zira Kitapçı, Yeni Yurd’tan sonra Van’da Cumhuriyet döneminde ikinci gazete olan Van için de CHP Genel Sekreterliğine telgraf gönderip maddi yardım talep etmiştir. Ancak gelen cevapta bütçede gazetelere yardım için ayrı bir tahsisat olmadığından talebin yerine getirilemeyeceği bildirilmiştir (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-36). Görünen o ki Van yerel basını ve Valilik, çabalarından vazgeçmeyeceklerdir. Van Vali Vekili Niyazi Tokar, 12 Şubat 1943’te Birinci Umumi Müfettişliğine gönderdiği telgrafta *Yeni Yurd* ve *Van* gazetelerine yardım taleplerini yinelemiştir (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-34).

Van Valiliğinin bu davranışı üzerine Birinci Umumi Müfettişi Abidin Özmen, CHP Genel Sekreterliğine 2 Mart 1943’te şu telgrafi göndermiştir;

... Bitlis ve Van Valilerinin bu hususta mütalaa ve kanaatleri sorulmuş, alınan cevaplarda muhitte lüzumlu ve faydalı birer unsur olarak çalışan mezkûr gazete ve matbaaların, hale yardıma muhtaç bir vaziyette buldukları, hususi muhasebe ve belediye bütçelerinin bu yardımı temin edebilecek durumda olmadıkları her iki vilayetten de bildirilmiştir. Şark bölgemizin birer kültür merkezi olan Van ve Bitlis vilayetlerinde beş seneden beri çalışmasıyla faide temin ettiği anlaşılan bu gazete ve matbaaların maddi darlık yüzünden kapatılmalarının muhit için büyük bir kayıp teşkil edeceği kanaatindeyim. Bu hususta Bitlis ve Van vilayetlerinden müfettişliğimize gönderilen yazılardan birer suretini ilişik

olarak yüksek nazar ve takdirlerinize sunuyorum. Herhangi münasip bir yardımla vaziyetlerini daha ıslah edeceklerini ümit ederim (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-32).

Özmen'den yaklaşık iki ay sonra 30 Nisan 1943'te Van Valisi Hamit Onat, CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal'a telgraf gönderip yardım isteğini yinelese de talebin yerine gelmediği anlaşılmaktadır ki bu defa CHP İl İdare Kurulu Başkanı Muzaffer Koçak 31 Ekim 1945'te CHP Genel Sekreterliğine şu telgrafi çekmiştir:

Şimdiye kadar hiçbir yardım yapılmadan yayınlanan bu gazetelerin kâğıtları bitmiş olduğundan mecburi olarak yayınlanamayacaklardır. Partinin emrinde ve tamamen partinin malı olan ve gerek parti gerekse Van'a azami fayda sağlayan bu yayın vasıtalarını yaşatmak ve yayın ödevlerini idame ettirmek için yetecek miktarda kâğıdın verilmesi hususunun teminine yüksek müsaadelerinizi diler ve verildiği takdirde kendisini bizzat gönderip aldirtmak üzere buyruklarınızı beklediğimizi arz eder üstün saygılarımla ellerinizden öperim.

En nihayetinde İlyas Kitapçı, çok partili hayata geçişten bir süre sonra 2 Eylül 1946'da parti genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta kâğıt yardımı çağrılarına yanıt alamadığından dolayı gazeteyi kapatmak zorunda kaldığını bildirmiştir (BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-17; BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-25; BCA, Fon No: 490 1 0 0- Kutu No: 1382 Dosya No: 589 Sıra No: 1-2).

Van'da tek partili dönemde siyaset-basın ilişkileri yukarıda anlatıldığı gibi gelişmiştir. *Yeni Yurd*'un yayın hayatına başlamasından sonra yayımlanan iki yazının dönemin konjonktürüne aykırı olması, tarafımızca anlaşıldığı kadarıyla gazete yönetimi ile yerel yönetim arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Vali ile sorun yaşayan İhsan Yazman'ın gazeteyi devretmesiyle beraber Van basınında tek parti yönetimine muhalif sayılabilecek yayınına rastlanmamıştır.

2. Çok Partili Dönem ve DP İktidarında Van'da Siyaset-Basın İlişkileri

CHP Hükümeti, Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti'nin kurulması ve ülkede çok partili hayata geçilmesiyle basının üzerindeki kontrolünü hafifletmeye başlamıştır. Bu amaçla hükümet, 1 Haziran 1946'da gazete ve dergileri geçici olarak kapatma yetkisini

kaldırılmıştır. Bu dönemde gazeteler, DP’yi destekleyenler ve CHP’yi destekleyenler olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Ancak bu durumun taşraya yansımaları ve taşrada muhalefeti destekleyen gazetelerin kurulup güçlenmesi bir hayli zaman almıştır (Topuz, 1996: 89).

1946 yılında Van’da *Yeni Yurd* gazetesinin kapatılmasından ötürü *Van* adlı gazeteden başka yayın organı yoktu. Van gazetesi de çok partili dönemin ilk zamanlarında CHP’yi desteklemiştir. Ahmet Kuralkan, 18 Mayıs 1946’da kaleme aldığı yazıda muhalif partilerin kurulmasının memleket demokrasisine katkı sağlayacağını, ancak bunun muhaliflerin memleket hizmetinde ulvi hisler taşımaları halinde mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Kuralkan’a göre CHP ise idealist çizgisinden sapmayacak, azimli bir şekilde millet hizmetine devam edecektir. Yazının geri kalanında şu ifadeler sarf edilmiştir;

Milli Şefin önderliği ve irşadıyla millete en iyi şekilde hizmet etmiş ve edecek olan bu parti, yine en iyi takdiri, millet kalbindeki sevgisiyle kazanmıştır. Kimse muhaliflerin kötü propagandalarına kanmayacak ve CHP’den hiçbir üye bunlardan müteessir olmayacaktır. Partinin içinde bulunan bazı muhalif kimseler de bunu iyi anlamalıdır (Kuralkan, 18.05.1946).

1949 yılına gelindiğindeyse Van yerel basınının siyasetle ilişkilerinde değişimler yaşanmıştır. *Yeni Yurd*, kapanmasından iki yıl sonra 1948’de isim değişikliğine giderek yine İlyas Kitapçı’nın imtiyaz sahipliğinde *Van Sesi* adı altında yayın hayatına tekrar başlamış, ilk yılında CHP lehine haberler yapmış,⁶ ertesi yıl muhalefete katılmıştır. Gazete, DP İl teşkilatı ve Kongre haberlerine sıkça yer vermiştir. Mesela 28 Nisan 1949’daki sayısındaki başlık şöyledir; “Demokrat Parti İl Kongresi Sakin Bir Hava İçinde Yapıldı” Ancak daha sonra birdenbire DP’den istifaların olduğu yönünde haberler yapılacaktır. Hemen akabindeyse DP’den ayrılanların Millet Partisi’ni kurduğundan söz edilecek, bu partinin haberlerine sıkça yer verilecektir. Bir haberde Van MP teşkilatının gazeteye gönderdiği yazıda işçilerin yaz sıcağında kanuna aykırı olarak fazla çalıştırıldığından bahsedilmektedir⁷.

⁶ Bu haberler partinin Van’da düzenlediği toplantıları yerel kamuoyuna duyurmak, ülke genelindeki siyasi gelişmeler hakkında yerel halkı bilgilendirmek şeklinde yansımıştır.

⁷ Gazetede şu ifadelere yer verilmiştir;

Boğucu sıcakların hüküm sürdüğü uzun günlerde iş yerlerinde iş kanunlarımıza aykırı olarak işçi vatandaşlarımızı 11 saat çalıştırdıklarını tutanakla tevsik etmiş bulunuyoruz. Çoluk çocuğunun bir lokma ekmeğini

Görüldüğü üzere Van yerel basınında siyaset ile ilişkiler değişime uğramıştır. Çok partili dönemin başında CHP iktidarı lehine yayın politikası güden *Van Sesi*, 1949 yılında önce DP'yi sonra da DP'den ayrılanların kurduğu MP'yi desteklemiştir. Gazetede bunun dışında CHP İlçe Kongrelerinin iyi gitmediğine dair haberler yer almaktadır. Mesela 26 Ekim 1949'daki sayıda birkaç delegenin ihtilaftan dolayı kongreyi terk ettiği iddia edilmektedir. 1950 Seçimleri arifesindeyse idare amirlerinin muhaliflere baskı yapıldığı iddia edilerek Van Valisi Niyazi Dalokay'a şikâyet mektubu gönderilmiş⁸ ancak Dalokay bu iddiaları tekzip eden mektubu gazetede yayınlatmıştır⁹.

amelelikle temin eden vatandaşlarımızı bu sıcak güneşin altında iş kanunlarımız hilafına saatlerce fazla çalıştırılmakla bu fakir vatandaşlarımızın kanlarını emerek bünyesini kemiren kimselere karşı alakadarların ilgi göstermemelerinin sebep ve hikmetlerini aklıselim vatandaşların takdirine terk ediyoruz... Cumhuriyet kanunlarımızda işçi vatandaşlarımızın günde 8 saat çalıştırılmasını emrediyor. Bu emir ve kanunlarımız hilafına hareket etmek açık ihtikârdır... (Van Sesi, 24.06.1949: 1)

⁸ Mektupta şu sözler sarf edilmiştir;

Seçim kanunu hükümlerinin en iyi bir şekilde tatbiki gerekirken, bunun aksine hareket edildiğine dair bazı gazetelerde birtakım haberler verildiği görülmektedir. Bilhassa idare amirlerinin ve memurların tarafsız kalmaları kanunlarımızın hükümlerindedir. Diğer illerde baskı ve tazyikler olduğu haber verilmekteydi. İlimizde baskı ve tazyik yapıldığı DP İl İdaresinden aldığımız ve aynen neşrettiğimiz açık mektuptan anlaşılmaktadır. Mektup aynen şudur: "Devamlı müracaat ve ikazlarımıza rağmen, muhtelif şekil ve usullerle devlet otoritesinin halk üzerindeki baskı ve tesiri devam etmektedir. Muhtarları yer yer toplayarak makamınıza çağırarak tazyik ediyorsunuz. Nüfuzlu kimseleri, ağaları merkeze celp ederek baskı yapıyorsunuz. Memlekette yeniden nüfuz yaratmak suretiyle inkılap prensiplerimizin en hassas noktasından vurulmasına sebebiyet veriyorsunuz. Gevaş kaymakamı halk partisinin arabasına binerek parti propagandacılarıyla köy köy dolaştı. Tımar Nahiye müdürü Halk Partisi propagandacılarıyla köy köy dolaşiyor..." (Van Sesi, 06.05.1950)

⁹ Dalokay'ın mektubunda şu ifadeler sarf edilmiştir;

06.05.1950 tarihli Van Sesi gazetesindeki açık yazınızı okudum. İl çevresindeki bütün işlerden sorumlu olan Valinin her fırsat ve imkânlardan bilistifade en ücra köylere kadar giderek halkla vasıtasız görüşüp dertlerini kendi ağızlarından dinlemesini ve imkân nisbetinde yardımlarına koşmasını demokratik rejimimize yakışan bir harekete telakki etmemiz icap ederken sırf şahımıza mahsus hissi ve indi bazı mülahazaların tesiriyle bu hareketi partimiz aleyhine tevcih edilmiş bir propaganda mahiyetinde telakki etmeniz ve hatta bazı fırsatlardan istifade ederek vatandaşlar arasındaki mevcut ihtilafları da bilhassa şu seçim günlerinde istismar eylemeniz teessür ve teessüfü mucip olmuştur. Her türlü asıl ve esastan ari bu yazılarınızın bir tevhehüm eseri olduğunu bilmenizi ve muhayyelenizde yer alan mevhum bir aksülamelle tehdit ve vahi sözlerle etrafınızı teşvik yoluna sapmayarak her

14 Mayıs 1950’den sonra DP’nin iktidara gelişiyle Van’da siyaset-basın ilişkilerinde yeni bir perde aralanmıştır. Ancak Van’da bu dönemde siyaset-basın ilişkilerine değinmeden önce şehrin 1950 Seçimlerinde alınan sonuçların tablo halinde gösterilmesinde fayda vardır (Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, 2012: 90).

Tablo 1: 1950 Seçim Sonuçları

Van’a Kayıtlı Seçmen Sayısı: 51.500		
Seçime Katılım Sayısı ve Oranı: 45.417 (%88,2)		
Kazanılan Oy Sayısı ve Oranı		
CHP	DP	Bağımsızlar
20.653 (%50,5)	16.785 (%41)	10.374 (8,5)

1950 seçimleri sonunda, DP tek başına iktidar olmuş ancak Van’da Türkiye genelindeki durumun aksine CHP’nin önde bulunduğu bir tablo ortaya çıkmıştır. CHP, seçimlerde 63 ilin sadece 10’unda seçimi önde bitirebilmişti. Bu iller arasında; başta Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Malatya, Hakkâri, Bitlis, Bingöl, Van, Kars ve Erzincan gelmekteydi. Yani DP, feodal yapılanma biçimine benzer bir yapılanmanın geçerli olduğu, sosyal ve ekonomik yaşam düzeyinin düşük olduğu doğu illerinde seçimi kaybederken, bu illerde CHP kazanmıştır (Polat, 2019: 51).

1950 Seçimlerinin ardından Van’da sadece Van Sesi gazetesi yayın hayatını sürdürmekteydi. Mezkûr gazete her ne kadar CHP ve DP haberlerine yer verse de siyaset ile ilişkilerinde tercihini yeni iktidar DP lehine kullanmıştır. Bu bağlamda özellikle DP’lilerin Van ziyaretlerine geniş yer ayrılmıştır¹⁰. Bundan başka DP’nin Van’da kalkınma için giriştiği faaliyetlerin haberleri yapılmıştır¹¹. Gazete, DP’nin özellikle tarım alanında memleketi ileri bir seviyeye

hareketinizi kanuna tevfiik eylemenizi ve vatandaşların mutlak bir emniyet ve itimat havası içerisinde oylarını kullanabilmek için gereken her türlü tedbirlerin alınmış olduğuna bilgi edinmenizi rica ederim. Van Valisi Niyazi Dalokay” (Van Sesi, 08.05.1950: 1-2)

¹⁰ Van Sesi’nin 4 Ağustos 1951’deki sayısında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Van ziyaretine yer verilmiş ve halkın onu sevinç gösterileriyle karşıladığından bahsedilmiştir. 13 Ağustos 1952’de Sağlık Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ’ın, 28 Temmuz 1952’de Tarım Bakanı Nedim Ökmen’in, 20 Eylül 1952’de ise İçişleri Bakanı Ethem Menderes’in Van ziyaretlerine değinilmiştir.

¹¹ Van Sesi’nin 2 Eylül 1953’teki sayısında çimento fabrikası kurulması amacıyla bir heyetin Van’a gelip tetkiklerde bulunduğundan bahsedilmiştir. 21 Nisan 1954’te ise Bendimahî elektrik santrali için proje hazırlanıp Bayındırlık Bakanlığına sunulduğu belirtilmiştir.

yükselttiğini ancak bu başarının muhalefet tarafından baltalanmak istendiğini iddia etmiştir (Van Sesi, 16.02.1954: 1).

Van Sesi'nin siyaset ile ilişkileri yukarıda anlatıldığı gibiyken Van'da muhalif basın ortaya çıkması ancak 1953 yılında *Van Postası* gazetesinin kurulmasıyla mümkün olacaktır. Bu gazete kurulana kadar şehirde CHP üstün durumda olmasına karşın Van'daki tek yayın organı *Van Sesi*, iktidarı desteklemekteydi. *Van Postası* ile beraber muhalefet artık Van'da da sesini yükseltecekti. Gazete, ekonomiden basın özgürlüğüne kadar pek çok konuda muhalefetin Van'daki sesi olmuştur. Ekonomi konusunda; CHP Van Milletvekili Ferit Melen, kaleme aldığı yazıda DP iktidarının ilk üç yılındaki ekonomik ilerlemenin temelini CHP döneminde atıldığına dikkat çekmiştir. Melen'e göre son üç yılda faaliyete giren fabrikalar, maden tesisleri, kombinalar, sulama tesisleri, limanlar, elektrik santralleri gibi eserlerin temeli CHP iktidarında atılmıştı ve dolayısıyla tüm bu eserler aslında CHP'nin başlattığı girişimlerdi (Melen, 13.07.1953: 1).

Gazetenin köşe yazarlarından Şinasi Ersoy tarafından kaleme alınan başka bir yazıda da Van Belediyesi oldukça sert bir üslupla eleştirilmiştir. Ersoy;

Biz yeni mevzular buluyoruz; bu şehrin güzelleşmesi için Belediyenin her noksanlarını ortaya koyduğumuz halde sandalyede oturma meraklısı Reis Beyden bir kıvılcık alâmeti dahi sezmiyoruz. Acaba sebebi nedir?... Eğer sütunlarımızda yanlış ve muzur havadisler yayınlamaya kalkacak olsaydık bu memleketin âli menfaatleri asla neşriyatımıza müsaade etmez ve hiçbir vatandaş idaremize kadar gelip dert yanmazdı. Gazetemiz vatandaşların dileklerini neşretmekle vazifesini yerine getiriyorsa Belediye Reisinin de artık oturmaktan yorulmuş vücudunu harekete geçirerek şehri gezip bizzat noksan ve eksiklikleri gözleriyle görerek çalışmalarına hız vermesini istiyoruz

ifadeleriyle belediyenin tüm uyarılara rağmen Van'ın sorunlarıyla ilgilenmediğini iddia etmiştir (Erensoy, 20.06.1953: 1). Gazetenin belediyeyi bu denli eleştirmesinin kanaatimizce en büyük nedeni 1950 Belediye Seçimlerinde DP'nin Van'da %75 oranında oy alarak galip gelmesidir.

Van Postası, 1953 yılının geri kalan aylarında ve 1954 yılına girildiğinde iktidara eleştirilerini sürdürmesinin yanı sıra CHP lehine haberler yapmaktan da geri durmamıştır. Bunlardan birinde CHP mallarına el konulması hasebiyle toplanan İl İdare Kurulunun partiye yardım kampanyası başlattığından bahsetmiştir (Van Postası, 28.01.1954:1). Bunun dışında Van'ın sorunları, başta hayat pahalılığı

iddiası olmak üzere Kasım Gülek ile diğer CHP’lilerin Van ziyaretlerine yer verilmiştir. Gazetenin 1954 Seçimlerine iki ay kala iktidara muhalefeti iyice sertleşmiştir.

Vehbi Taş tarafından kaleme alınan yazıda dönemin basın politikası bir hayli sert üslupla eleştirilmiştir. O yıllarda Meclis ve ulusal basın tarafından da dillendirilen “*besleme basın*” tabirini kullanan Taş, DP’nin devlet kasasından milyonlarca lira harcayarak kendisini destekleyen basını beslediğini, diğerlerini ise ötekileştirdiğini iddia etmiştir (Taş, 15.03.1954: 1). Gazetenin 24 Mart’taki sayısında seçimlere az bir süre kala iktidarın devlet memurları üzerinde baskı kurarak yerlerini değiştirmesinden yakınılarak şu ifadeler sarf edilmiştir;

DP’nin dört senelik iktidarı müddetince devlet memurları üzerinde yapmış olduğu baskıların çeşitlerini duymuş ve görmüştük ve birçok enteresan nakillere şahit olmuşuk. Seçimler başladıkça bin bir türlü bahanelerle yerlerinden atılan memurları da gözümüzle görmüştük. İşte partizan idarenin ve bilhassa demokrasiyi soysuzlaştırmaya çalışan soysuzların haris menfaatlerine alet olmayan kıymetli hâkimlerimizden Arif Engin ve müddeiumumi muavini Ahmet Akan, Demokratların kanunsuz tekliflerini yerine getirmediklerinden dolayı kendilerine Halk Partilidir demek suretiyle başka yerlere nakledilmişlerdir (Van Postası, 24.03.1954: 1)

1954 Seçimlerinden oyların %56,6’sını alan DP, 14 Mayıs 1950 sonuçlarına nazaran oylarını arttırmış ve bu durum Van’da da kendisini hissettirmiştir. Seçimlerden sonra Van yerel basının nasıl bir hüviyete büründüğünü sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için seçim sonuçlarını aşağıdaki tabloda göstermekte fayda vardır.

Tablo 2: 1954 Seçim Sonuçları

Van’a Kayıtlı Seçmen Sayısı: 59.219		
Seçime Katılım Sayısı ve Oranı: 55.080 (%92,9)		
Kazanılan Oy Sayısı ve Oranı		
CHP	DP	Bağımsızlar
18.507 (%35,3)	33.637 (%64,1)	-

Kaynak: TÜİK

Tabloya göre DP, Van’da büyük bir başarı elde etmiş görünmektedir. Bu başarının yerel basına da tezahür ettiği açık bir şekilde gözlemlenebilir. Yayın hayatına 1953 yılında başlayan ve pek çok konuda iktidarı tenkit eden *Van Postası*, yayın politikasını

değiştirerek DP'yi destekleyeme başlamıştır¹². Gazetede 27 Mayıs 1960 yılına kadar DP lehine haberler yapılmıştır. Bunlar genellikle DP'nin kalkınma faaliyetleriyle ilgili haberlerdir. Mesela 2 Eylül 1954'teki sayıda Van'a çimento fabrikası kurulması için ilgili makamlara müracaatta bulunulduğundan bahsedilmiştir. 16 Ekim 1958'de de Bayındırlık Bakanı Tefik İleri'nin 1958 mali yılında Van'ın su ve yol işleri için 10 milyon lira ayrıldığına yönelik sözleri gazete sütunlarına taşınmıştır (Van Postası, 16.10.1958). 24 Mart 1960 tarihli sayıda da Başbakan Adnan Menderes'in Van'dan Ankara'ya giden heyeti kabul ettiği, Van'a şeker ve çimento fabrikaları ile köy okulları, cami gibi konularda destek sözü alındığı belirtilmiştir (Van Postası, 24.03.1960). Bunlar dışında gazetede DP İl Kongrelerine yer verilmiş ve bu kongrelerdeki üyelerin konuşmaları aktarılmıştır.

Van Sesi ise DP'yi destekleyen yayın politikasına devam etmiştir. Gazetede DP'lilerin Van ziyaretlerine geniş yer ayrılmıştır. Bu minvalde Başbakan Adnan Menderes'in 24 Eylül 1954'te Van'a gidişi ve orada yaptığı konuşma tam sayfa olarak haber yapılmıştır (Van Sesi, 25.09.1954). Menderes'in Van ziyaretini 29 Mayıs 1955'te İçişleri Bakanı Namık Gedik ve 5 Ekim 1956'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyaretleri izlemiştir. Gazete özellikle Bayar'ın Van'da halka hitabına geniş yer ayırarak şu ifadeleri kullanmıştır; “Sevgili Cumhurreisimiz dün şehrimize şeref verdiler ve binlerce vatandaşın tezahüratlarıyla karşılandılar. Aziz Cumhurreisimizin otomobilleri coşkun halk selinin arasından zor ilerleyebildi.” (Van Sesi, 05.10.1956) DP'nin kalkınma faaliyetlerine ağırlık veren gazetede 1 Şubat 1956'dan itibaren Van'da şehirlerarası telefon görüşmesinin gerçekleştirilebileceğinin müjdesi verilerek DP'ye olan bağlılık şu sözlerle dile getirilmiştir; “Bu günkü gidiş ve kavrayış şu hakikati belirtiyor ki, Vanlılar iyi bir idarecinin arkasında, memleketlerinin kalkınması uğrunda maddi-manevi bütün varlıklarını harcamaktan bir

¹² Gazetenin DP aleyhine son haberine 1 Nisan 1954 tarihli nüshasında rastlanmıştır. Haberde DP'den istifa eden üyelerin mektubu yayınlanmıştır;

Memleket hizmetlerinde samimi olduğuna inandığımız için 1950 yılı başından beri DP'de kayıtlı bulunuyorduk. Malûmdur ki partilere kayıtlı olan her vatandaşın memleket ve millet hayrına şahsi kanaatleri bulunur. İşte biz de memleket ve millet meselelerinin DP saflarında olmakla daha iyi ve daha müspet bir şekilde mülâhaza edileceğine kani bulunuyorduk. Fakat son iki yıldan beri bu partinin, bilhassa Van teşkilatında daimî bir menfaat çarpışmasının dayılı ve nüfuzlu zümreler halinde bocalayan bir idare tarzının hâkim olduğunu müşahede ettik. Esasen günlük nafakalarını düşünen bizim gibi kimselerden de DP'ye herhangi bir fayda sadır olamayacağını mülâhaza ettiğinden partiden ayrılmaya karar verdik (Van Postası, 01.04.1954).

an fariğ olmayacaklardır... Hükümete olan inancımızla her engeli aşacağımıza iman ediyoruz.” (Van Sesi, 30.01.1956)

Benzer minvaldeki haberlerine devam eden gazete, 1957 Seçimleri arifesinde 14 Ekim’deki “Demokrat Partililer her gittikleri yerde vatandaşların sevgi tezahüratıyla karşılanmakta, samimi bağlılık duyguları izhar edildiğini müşahede etmektedirler. Önümüzdeki bir iki gün içinde şehrimizde meydan toplantıları yapılması ve hatiplerin seçim hitabelerinde bulunması kuvvetle söylenmektedir” haberi DP’ye desteğin açık göstergesidir (Van Sesi, 14.10.1957). Gazete, seçimlerden sonra da DP’ye desteğini sürdürmüştür. Bu destek DP’nin kalkınma girişimlerinin haberlerini ve DP’lilerin Van ziyaretlerinde yaptıkları konuşmaları gazetede büyük puntolarla göstermek şeklinde olmuştur. Bilhassa 14 Nisan 1958’deki sayıda Başbakan Adnan Menderes’in Kemal Yörükoğlu, Muslih Görentaş ve Şükrü Kösereisöğlü’nden müteşekkil Van heyetini Ankara’daki makamında kabul ettiği, Van’ın ihtiyaçları hakkında uzun bir görüşme gerçekleştirildiği belirtilmiştir (Van Sesi, 14.04.1958).

Van’da dönemin üçüncü gazetesi *İki Nisan*, 1957’de yayın hayatına başlamıştır ve gazetenin siyasi haberlerdeki tercihi DP lehinedir. Gazete genelde DP’nin kalkınma haberlerine yer vermiştir. Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri’nin 11 Ekim 1958’deki Van ziyareti şöyle duyurulmuştur; “DP iktidarının memleket şümul yapıcı hamleleri ve onun bilhassa Nafia hizmetleri bakımından taşıdığı büyük ehemmiyeti her vakit takdirle andığımız bir günde Sayın Nafia Vekilimiz Tevfik İleri’nin Van’ımıza şeref bahşetmesinin misilsiz heyecanını yaşıyoruz.” Yazının devamındaysa iktidarın son sekiz yıldaki icraatlarından övgü dolu sözlerle bahsedilerek;

DP iktidarı zamanında Türkiye gerçekten bir kalkınmaya doğru dev adımlarla ilerlemeye başlamış ve sekiz senelik devre zarfında akılları durduracak abideleşmiş eserlerle vatan bir baştan diğer başa donanmaya başlamıştır. Fakat bizim için yani doğunun en ücra köşelerinden biri olan Van için bu kalkınma hamlelerinden bu yapıcı ve yaratıcı tekâmülden henüz nasip almak müyesser olmamıştır. Her şeye rağmen bu acı hakikat, acılığını bugüne kadar muhafaza etmiştir. Van bundan on yıl öncesine kadar bilhassa yol davası bakımından Türkiye’nin en geri bölgelerinden biri hüviyetini taşımış ve ancak 1950 yılından sonraki devre zarfında tedrici de olsa bir yol yapım ve onarım faaliyeti başlamıştır. Van’ın yolsuzluktan mütevellit güçlüklerini zirai ve iktisadi sahalarda telafi son senelerde mümkün olmuştur ki bu DP’nin bölgeye en büyük hizmetini teşkil etmektedir.

satırlarıyla Van'ın CHP döneminde ihmal edildiği, DP dönemindeyse yoğun faaliyetlere girildiği ifade edilmiştir (İki Nisan, 12.10. 1958).

Çok partili dönemde Van'da basın-siyaset ilişkileri yukarıda anlatıldığı gibi gelişmiştir. Dönemin değerlendirmesini yapmadan önce Van'da 1957 Seçimlerinde alınan sonuçları ve Van basınına dağıtılan resmi ilan miktarını tablo halinde göstermekte fayda vardır.

Tablo 3: 1957 Seçim Sonuçları

Van'a Kayıtlı Seçmen Sayısı: 65.756			
Seçime Katılım Sayısı ve Oranı: 53.563 (%81,5)			
Kazanılan Oy Sayısı ve Oranı			
CHP	DP	CMP	HP
29.950 (%56,7)	22.266 (%42,1)	632 (%1,2)	-

Kaynak: TÜİK

Tablo 4: Van Gazetelerinin Resmi İlan Dağılımı

	1956	1957	1958
Van Sesi	37.322	25.214	28.302
Van Postası	16.554	17.870	1.447
İki Nisan	-	1.248	24.750

Kaynak: (TBMMZC. D 11, C 8, B 51, 23.03.1959: 85)

DP iktidarı dönemde seçim sonuçları dikkate alındığında Van yerel basınının siyasetle ilişkilerinde zıt yönde bir seyrin geliştiği söylenebilir. Zira 1950 Seçimlerinde Van'da üstün olan parti CHP olmasına rağmen yerel basının tek basın organı *Van Sesi*, DP'yi desteklemiştir. Van'da muhalefetin sesinin yükselmesi 1953'te yayın hayatına başlayacak olan *Van Postası* ile gerçekleşmiştir. Ancak bu gazetenin muhalefeti fazla uzun sürmemiş, 1954 Seçimlerinden sonra yayın politikasında DP lehine değişim olmuştur. Bu değişimin sebebi olarak Van'da DP'nin seçimlerden galip olarak ayrılması gösterilse de 1957 Seçimlerinde CHP, şehirde yine üstün olan taraftı. Kanaatimizce DP iktidarı döneminde Van'da muhalif basının ayakta kalamamasının en büyük sebebi maddi destekten mahrum kalmasıdır. O dönemde bir gazetenin yayın hayatını idame ettirebilmesi için hükümetten aldığı resmi ilanlar hayati derecede öneme sahipti. Tablo 4'te görüldüğü üzere tespit edebildiğimiz yıllarda; iktidarı destekleyen *Van Sesi* ve 1957'de kurulup yine iktidar tarafında saf tutan *İki Nisan* gazeteleri, *Van Postası*'na nazaran resmi ilanlardan üzerlerine düşen payı fazlasıyla elde etmişlerdir. Van Postası ise her ne kadar daha sonra iktidara yaklaşmışa da resmi ilan dağıtımında diğer gazetelere nazaran yeterince yararlanamadığı göze çarpmaktadır.

Sonuç

Günümüz sınırları içerisinde ilk taşra gazetesinin 1855 yılında Van’da yayın hayatına başlamasından ötürü Van, Türk basın tarihinde özel bir konuma sahiptir. Bu gazete Ermeniler tarafından çıkarılmıştı ve ilerleyen yıllarda Ermenilerin ayrılıkçı hareketlere girişmesi, Van’ın Türk kültürü açısından önemli bir konumda bulunması gibi sebeplerle mezkûr şehirde Türkçe gazete yayınına da 1892’de geçilmişti. Böylece şehirde 1915 yılına kadar sürecek olan bir basın hareketliliği yaşanmıştır. Bu tarihten sonra 1937 yılına kadar Van’da Yeni Yurd gazetesinin yayın hayatına başlamasına kadar şehirde maddi olanaksızlıklardan dolayı yerel basın faaliyetine rastlanmamaktadır. Mezkûr gazeteyle Cumhuriyet döneminde de Van’da yerel basın faaliyetleri hareketlenecektir. Van’da siyaset ile yerel basın ilişkileri tek parti döneminin genel konjonktürünün aksine sorunlu başlamıştır. Gazete sahibi M. İhsan Yazman ve Van Valisi Süheyp Karafakoğlu arasındaki gerilim tek parti döneminin iktidarı CHP Genel Sekreterliğine kadar yansımıştır. Ancak gazetenin muhalefet kokan yazılarını tek parti yönetimine karşı değil de onun Van’daki temsilcisi Vali ile kişisel problemlere addetmek gerekir. Bunun dışında Van yerel basını çok partili döneme kadar iktidarın destekler nitelikte bir politika gütmüştür.

Çok partili dönemin ilk yıllarında Van yerel basınının siyasetteki tercihi CHP olmuş, 1949 yılından itibaren diğer muhalif partiler DP ve MP desteklenmeye başlamıştır. DP iktidarına gelindiğindeyse Van’da CHP’nin ipi göğüslemesine karşılık yerel basın iktidar safında yer tutmuştur. Burada muhalefet konumuna düşen CHP’yi destekleyen gazetenin ortaya çıkması 1953’te kurulan *Van Sesi* ile mümkün olabilecektir, ancak mezkûr gazetenin muhalefeti fazla uzun sürmeyecekti. 1957 Seçimlerinde CHP’nin şehirde üstün olmasına rağmen muhalif basın kendini Van’da hissettirememiş, mevcut gazeteler DP’yi tutmuştur. Şehirde muhalefeti destekleyen basının sesinin yeterince yükselememesinin kanaatimizce en büyük nedeni; resmi ilanlardan mahrum kalınması ve DP’nin burada iktidardan gelen güç ile muhalif basına nüfuz etmesidir. Zira 1950 ve 1957 Seçimlerinde Van’da üstün olan taraf CHP’yi tutan basının sadece 1953 ve 1954 yılının ilk aylarında değil de DP’nin 10 yıllık iktidarı sürecince şehirde kendini daha fazla hissettirmesi beklenirdi.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi (BCA) *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. (2012). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 11, Cilt 8, Birleşim 51, 23 Mart 1959
Resmî Gazete

Yeni Yurd

Van

Van Sesi

Van Postası

Atabek, N. (2005). Yerel Basın ve Yerel Demokrasi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22, 47-54.

Baykal, H. (1990). *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*. İstanbul: Afa Matbaacılık.

Babaoğlu, R. (2019). Hatay'ın Anavatana Katılması ve Güneydoğu Anadolu Kamuoyu. *Anavatana Katılışının 80.Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu Tam Metni içinde* (s.1725-1751).

Demir, Ş. (2012). İktidar-Basın İlişkilerinin Türkiye'de Görünümü (1918-1960). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 119-137.

Eriñç, O. (2007). Yerel Medyanın Tarihsel Gelişimi ve Geleceđi. Suat Gezgin (Ed.), *Türkiye'de Yerel Basın içinde* (s. 107-110). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Girgin, A. (2009). *Türkiye'de Yerel Basın*. İstanbul: Der Yayınları.

Nalbandian, L (1975). *The Armenian Revolutionary Movement: The Development of Armenian Political Parties through the Nineteenth Century*. California: University of California Press.

Koloğlu, O. (2018). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Topuz, H. (1996). *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Polat, S. (2019). *1950-1960 Yılları Arasında Van'da Siyasi Yaşam*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Varlık, B. (1990). Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi içinde*. (Cilt. 1, ss. 99-102). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kardaş, A. (2013). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Van'da Basın (1908-1915). *Turkish Studies*, 8(13), 1189-1204.

Şahin, G. (2012). Van Halkevi ve Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(52), 93-134.

Vural, A. M. (2001). Toplumsal Gelişim Sürecine Katkı Sağlayan Bir Araç Olarak Yerel Medya. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11, 115-126.

Erensoy, Ş. (20 Haziran 1953). Yine Belediye. *Van Postası*.

- Melen, F. (13 Temmuz 1953). İstihsal Artışları ve Sebepleri. *Van Postası*.
- Kuralkan, A. (18 Mayıs 1946). CHP ve Muhalifler. *Van*.
- Taş, V. (15 Mart 1954). Basına Zincir. *Van Postası*.
- Yazman, M. İ. (7 Ağustos 1937). Gazeteler ve Yaşama Yolları. *Yeni Yurd*.
- Yazman, M. İ. (9 Eylül 1937). Cemiyetler. *Yeni Yurd*.
- (24 Mart 1954). Partizan İdarenin Vakitsiz Nakilleri. *Van Postası*.
- (30 Ocak 1956). Kalkınmaya Doğru. *Van Sesi*.
- (12 Ekim 1958). Sayın Nafia Vekilimiz Hoş Geldiniz. *İki Nisan*.
- (4 Kasım 1937). En Büyük Bayramımız. *Yeni Yurd*.
- (16 Şubat 1954). Yanlış Zihniyet. *Van Sesi*.